

Elhangzott a Baka István életútját bemutató „Lapozz föl engem és leszek...” című kiállítás megnyitóján, Szegeden, 1996. szeptember 23-án.

A költő, akire ma emlékezünk, egy éve halt meg. Az elmúlt esztendőben tanulmányok, versek íródtak róla, folyóiratszámok próbálták felmérni munkásságának jelentőségét, jelezve a tényt, mellyel barátai, költészetének ismerői már életében tisztában voltak: Baka István a mindenkor magyar költészet legjelentősebbjei közt találta meg a maga helyét. Ezt a tényt számomra nem a szaporodó tanulmányok, emlékidézések tették-teszik nyilvánvalóvá, hanem az, hogy Baka István költészete képes ellenállni az egyébként színvonalas és sokszor nagyon pontos irodalomtörténeteszi-műelemző megközelítéseknek is. A költészet ismét legyőzte a teóriát, ahogy azt már annyiszor láttuk. Ahogyan Dsida Jenő *Strfeliratának*, vagy Kosztolányi *Halotti beszédének* sorait immáron soha nem lehet másképpen mondani, s titkokat egyetlen elemzés sem tudja felfejteni, úgy a mostani kiállításnak is címet adó sorok is örök érvényességgel őrződnek meg a magyar költészetben:

jó volna lenni még talán de mit is tegyek ha nem lehet a szótaradba írj be s néha lapozz föl engem és leszek

„Aki elment, közülünk való volt” – írta Baka István halálakor Iliá Mihály. Hadd tegyem hozzá ehhez a mondatához: olyannyira közülünk való volt, hogy még most, egy esztendővel a halálát követően is zavarba ejtő beszélni róla, hiszen mindig zavarba ejtő arról beszélni, akihez személyes szálak fűz-

● A költő titkai

Töredék Baka Istvánról

tek-kötötték bennünket. Baka István személyes jelenlétét, mondatait, kijelentéseit annyira őrzöm magamban, s bizonyára így vannak ezzel mások is, hogy még azt is hallani vélem, amit most, látva ezt a kiállítást, mondana. Baka köztünk van most is, ám jelentése más – sajnos, hogy más, teszem hozzá – mint amikor még láthattuk itt ezeken az utcákon sietni, kezében a szinte elválaszthatatlan nejlonszatyórral, vagy amikor a Kincskereső szerkesztőségében vodkával kínált bennünket. Akkor az emberi gesztusokkal találkozunk, s mellettük a versekkel és a műfordításokkal, most a versek egymáshoz való kapcsolódásait látjuk, s látni véljük azt a rendszert is, amelyet az irodalomtörténeteszek a rendelkezésükre álló szövegekből kibontanak majd, közben pedig az emlékezésekből, visszatekintésekből megismerjük azokat az eddig nagyon is rejtve maradt mozzanatokat, amelyek a műveket is segítik értelmezni, magyarázni. Nem akartam idézni, de mégsem tudom megtenni, hogy ne idézzem Radnóti Miklós József Attila hátrahagyott verseinek megjelenésekor frott szavait. „A versek mindig külön hangsúlyt kapnak a halállal. A mű, amit a költő haláláig alkot, halálával hirtelen egész lesz... az életmű fényleni és nőni kezd. A versek sugarat vetnek egymásra, a nagy versek megragogytatják a közömbösebb darabokat is, a halállal gyászoló éjszaka borul a műre, hogy sötétjén a gyöngébb fényű csillagok is felragyoghassanak... És az olvasónak

s nekünk, kortárs költőknek megadatott az, hogy láthatuk a bámulatos metamorfózist, mikor egy folyton épülő mű teljesen készen átfordul az időtlen öröklétebe, a nemzet kincse lesz, és népszerű lesz”. Mi, talán a körülöttem állók nevében is mondhatom ezt, láttuk, milyen, a sorssal és a betegséggel folytatott küzdelmek árán épült fel Baka István életműve, s most láthatjuk azt is, miképpen fordul át a Radnóti által említett öröklétebe, szóval láthatjuk azt, hogy a valamikori élet miképpen dermed bele a versekbe, s azt is, hogy a versek az olvasásuk, a magunkban való mondogatásuk, s a napvilágra kerülő új adatok, adalékok segítségével miképpen telődnek is-

Baka köztünk van most is

mét étellel, miképpen nyerek el teljesebb értelmüket. Zavarba ejtő, megrendítő, s mégiscsak felemelő ez a tudás: a birtokában talán nem is lehet mást tenni, mint hallgatni, megrendülten hallgatni...

Ám ha megtörjük a hallgatásunkat, akkor azokról a titkokról kell szólnunk, amelyeknek az ismeretét helyzetünknek éppen ez a köztessé válik lehetővé. Csak most, visszatekintve látszik igazán, hogy interjúiban, verseihez fűzött magyarázataiban Baka mennyi mindent elmondott verseiről. Nézzünk ezek közül egyet-kettőt. Az elsőként kiragadott önértelmező megjegyzés magával az írással kapcsolatos. Azzal, hogy miért is

kezdett el írni, hogy figyelme miért fordult az irodalom felé. „Nyolcéves korom óta írtam – mondta egy interjúban. – Úgy éreztem, nem üthetek, nem szabad megütni senkit... Az egyetlen, ami kiemelt társaim közül, hogy én például tudtam történeteket kitalálni, meg verset írni.”

Mindez a gyermek- és kamaszkor természetes jellemzője, s mint ilyen, talán említeni sem kellene, ha a befelőlfordulás nem vált volna Baka költői világának egyik legfontosabb jellemzőjévé. Találomra ütöttem fel az összegyűjtött verseit tartalmazó kötetet, s az első versben, amelyre pillantásom ráesett, ezt olvastam: „Mint házfalat a vadszőlő, befut / És összetart az emlékezetem;

/ *Vagyok, mert voltam, s ennyi épp elég – / Akkor nyitom, ha becsukom szemem. / Ha kifelé bezárul minden út, / Itt legbelül lesz tágasabb a tér.* (Vadszőlő) Ha a valódi léttől való elfordulás ebben a kései versben is ilyen erővel jelentkezik, akkor képzelhetjük, milyen intenzitással élhette át az egykor volt kamasz az elkülönülés vágyát, s saját maga másságának tudatát. A másodikként idézett töredék Baka szerepverseivel kapcsolatos. „Szerepjátékos vagyok – mondta ugyancsak egy beszélgetésben –, ezek különböző maszkok, és az embernek mindent végig kell próbálnia... Minél határozottabb az álarc, annál személyesebb. Az én személyem nem jelent semmit az embereknek. Középszerű minden tettem és gondolatom. Egy valami talán nem az: hogy én meg tudok bizonyos dolgokat fogalmazni... Mitológiai és történelmi személynékhöz kötök, akiknek van már jelentéstartományuk. Minden szó, amit a szájukba adok... akkor ezek a tartományok megnőnek.” Talán ezzel a töredékesen idézett részlettel ragadható meg a leginkább az, hogy akkor, amikor a személyiség elvesztette a maga súlyát és méltóságát, amikor az én el-tűnt az irodalomból, s helyére az osztódott én változatai kerültek, Baka miért fordult a szerepköltészet felé, s az is, hogy betegsége eluralkodásának idején miért éppen a szerepköltészet segítségével tudott hatalmas erejű sors-költészetet és vallomásos költészetet teremteni. A Fredman-sonettekkel jelentkezett ez a hangvétel Ba-

ka István költészetében, s a Pehotnij-ciklus egyik tömbje mellett utolsó éveinek egészét meghatározta; így a Hány János- és a Yorick-verseket is.

Abban, hogy betegségé végső stádiumában is nagy verseket tudott írni, szintén közrejátszhatott az, hogy a szerepköltészethez kötődött. Eltávolította magától azt, akiről a vers szólt, talán a fájdalmat, a kínt is, miközben mégiscsak a saját szenvedéséből növesztette fel a verset. A szerepvers személyessé formálásában legtovább a Sztjepan Pehotnij feltámadása című, töredékben maradt versében jutott:

Voltam, ki voltam, s vagyok, ki vagyok, De nem leszek – csak ennyit tudhatok Előre, biztosan, de semmi mást, Így titélj meg s a bűnöm így bocsásd.

A szerepköltészet személyessé formálása bizonyára közrejátszott abban is, hogy Baka kívülről, mintegy egy másik ember nézőpontjából is tudta láttatni saját magát. Így kérdezhetné önmagáról egyik tárcájában: *hová tűnt az a negyven év körüli, enyhén pocakosodó, rendetlen szakállú, zilált öltözötű férfi, aki – kezében lyukas reklámszatyórral – kulcsosomókat és kiflívégeket potyogtatva, a semmibe meredő tekintettel járja Szeged utcáit, buszok, villamosok elől az utolsó pillanatban félreugorva...?*

Láttuk, Baka István költészetének számos titkát feltárta, erre a kérdésre azonban nem adta meg a felelet. Olyannyira nem, hogy az elmúlt esztendőben magam is folytun erre a kérdésre keresem a választ, de azt nem lelem sehol sem, sehol sem...

Füzi László

Svájc. Szekényi közhely jut eszünkbe Európa, sőt talán az egész világ mintáállamáról. A legendás óra, a szájból olvadó csokoládé, a sajt, a tej, a tiszta utcák, falvak, városok, az örök hó birodalmáig „ácsingózó” Alpok csúcsai, a téli sportok fellegvára, nagyhatalma, s végül, de korántsem utolsó sorban, a bankok, az „atombiztos” székek. A pénznek nincs szaga... Szóval, valami olyasmi, mint a Lego, vagy a Puzzle. Az előregyártott elemekből mindig ugyanazt a házat, vagy képet tudjuk kirakni, s azt mondjuk: ez Svájc.

Svájc. A Tisza Volán SC ifjúsági kézilabdacsapatának köszönhetően eljutottam a mesevilágba, a 90 ezres Winterthurba. Itt rendezték, immár hatodik alkalommal az Eulach-kupát, melyen hat ország nyolc csapata vett részt. (Az Eulachhalléban kiharcolt fantasztikus sikerrel már olvashattak.) A sportról is érdeklődtem, kiderült a kézi világban jónévvű Pfadi Winterthurnak mindössze egy (!) profi játékosa van, az olimpiai bajnok dél-koreai Kang. A többiek dolgoznak, s ez nem kivétel, hanem gyakorlat az Alpok lankáin élőknek. Nemcsak a sportszarnokban múltattam az időt, hisz testközelbe került Helvétia, az az ország,

ahol a világon a legnehezebb állampolgársághoz jutni.

Svájc. Mindentől, s mindenkitől független állam, egyedül az Európa Tanács tagja. Az ENSZ-hez való csatlakozást 1986-ban elutasították a fehér keresztetek, bár a szervezet székhelye Genfben található. A több mint hétszáz éves államszövetség – 23 közigazgatásilag önálló kanton alkotja – 1914 óta semleges, mai alkotmány pedig 1848 óta van érvényben. Igaz, 1874-ben átdolgozták, megújították... Érdekes, hogy a helvét hölgyek csak 1971-től lettek teljes jogú polgárok, vagyis ekkor kapták meg a szavazati és választójogot.

Svájc. Immár tényleg testközelből, a fenti kis kitérő után. Nagyon figyelmesek, mindenkire gondolnak az itteniek, a nyomorékok és a vakok sem érzik magukat kizártnak, megtűrt személyeknek. A tolókecsis polgároknak a közintézményekben (például az Eulachhalléban is) olyan vécut alakítanak ki, melyet a kényeszerűségből használt „járművel” is kényelmesen megközelíthetnek. A fehérbotosoknak sem kell csak az intelligens és szuperul kiképzett kutyákra hagyatkozniuk, a járdán és az úttesten kiemelkedő fehér vonalak találhatók, melyeket a bottal érintve

Ezt az országot van miért szeretni

problémamentesen tájékozódhatnak. Nem idegesek, mérgesek, rosszkedvűek az emberek, s bár találkozhatunk olasz, francia, német, magyar, jugoszláv, arab, afrikai – és még hosszasan sorolhatnánk – születésűekkel, egyben megegyeznek: ők már SVÁJCIÁK.

Svájc. Azért a kerítést ott sem Pick-szalámiból fonták,

és a házakat sem mézeskalácsból építették. A várt laboratóriumi tisztaságban kicsit csalódik az illúzióit dédelgetve érkező gyanútlan utazó. A sétálóutcaban csikkek – elég szép számban! –, de akad a „kínálhatban” kóldódoboz és McDonalds-szos zacskó is. Lehet, hogy a buszok is késnek, pedig lenne mihez igazodniuk... Az vi-

szont biztos, hogy a helvéteknél pánik van kitörőben: az oka, hogy 4 százalékos (!) lett a munkanélküliség. Tudják jól, hogy ez pusztán negyede az európai átlagnak, de ők ehhez sem szoktak, s a ráta lassan, de emelkedik. Aggódnak, mi lesz, ha ez így folytatódik... Szívesen ajánlanám nekik a cserét: legyenek nyugodtak Magyar-

országon, én pedig tövig rágom a körömöt, mondjuk Winterthurban. Valami azt súgja, nem fogadnák el...

Svájc. Közélebről Winterthur, mely egyébként iparváros. Ez messziről nem tapasztalható, füstcsökök nem kapaszknak az ég felé, alant hagyva bűzüket. Több zöld van ott, mint a Margitszigeten. A vasútállomás a város szívében, a centrumban üzemel, de szinte észrevétlen, fakoronák borulnak fölé és elrejtik a síneket a kilátóból szemlélődő elől.

Az egyik hegyesúcson levő söröző kertjéből fantasztikus panorámában gyönyörködhetünk, a teraszos kialakítású szőlőlépcsőkön sétálhat lefelé a szem a házakig, melynek mindegyikének ablakában – persze ez már csak lentről látszik – ott virít a képeslapokról jól ismert muskátli. Anziban élnek, a sápadcsomok gyümölcsseit szedegetik, mégis örülnek új hazájukban, ha anyaország-belivel találkozhatnak.

Svájc. A közhely azt tartja, hogy a világ legeldugottabb szegletében is élnek magyarok, természetesen ez a megállapítás igaz a tejjelcsokival folyó Kánaánra is. Ormós Szabolcs (Szacsi) tagja volt a Eulach-kupa szervezőbizottságának, s 13 éves korában, testvérével,

Ajtonnyal együtt '56-ban hagyták el Magyarországot. Horváth Lajos is ekkor intett búcsút hazájának. A kézilabdatornán, ha csak tehetne, ott ült a lelátón, szurkolt a Tisza Volán fiataljainak, minden szép akciójukat megtapsolta. Együtt lalotgattuk az esélyeket még a Winterthur ellenében is. Kislánya játékosan meg is fedte, mondván, ne csak a szegedieknek tapsoljon, ne csak értük izguljon. A kupát, mint ismeretes, a kék-fehér gárda nyerte. Az öltözőben „állt a bál”, folyt a pezsgő, az öröm majd szétfeszítette a falakat. Itt feltétlenül el kell mondani: a „garde” a sportszarnok alagsorában volt, fél méter vastag ajtókkal, masszív falakkal, speciális csőrendszerezéssel. Igen, óvóhelyen, atombiztos bunkerben ünnepeleltünk. A svájciak mindenre gondolnak. Vagy mégsem?... Arra biztos nem, hogy Horváth Lajos, aki 56 borzalmai elől menekült helvét földre egy „földindulásra” tervezett, az akkori harcokra emlékeztető építményen könnyeivel küszködve nézi, miként viháncolnak félmeztelenül a győztes magyar srákok...

Svájc. Kicsit testközelből, olyan amilyennek láttam, láthattam pár nap alatt. A képeslap megelevenedett, sorsok, könnyek, örömek lehettek bele életet. S a muskátli évről évre virágzik az ablakokban...

Imre Péter